

Szemere, vagy Batthyány munkája-e? Nos, a dokumentum fogalmazványa Szemerétől származik, és július 30-án kelt; ennek a — Görgeihez írott — levelének a francia fordítását készítette el 1849. augusztus 3-ig; de csak 5-én továbbították az orosz táborba. A második, augusztus 6-án kelt memorandum Batthyány francia nyelvű fogalmazványában maradt ránk, s Szemere csupán néhány ceruzával írott javítást és betoldást eszközölt rajta.

Az utolsó fejezet az emigráns Batthyány Kázmér utolsó éveit mutatja be. A Szerző mértéktartóan ismerteti az emigráción belüli vitákat, s nem mentegeti hőseit Kossuth elleni fellépéséért. Külön alfejezet tárgyalja Batthyány felségáru-

lasi pörének és emlékiratainak történetét is. A kötetet az életpálya átfogó értékelése zárja.

Füzes Miklós Batthyány Kázmérről írott életrajzában nem mindig tudott megbirkózni a forrásanyaggal és az addigi irodalom ellentmondó adataival. Az életrajz legsikerültebb részei azok, ahol a tárgyalt események egyetlen szálon futnak. Ám egy ilyen személyiség életrajzírójától nem várhatjuk azt, hogy a korszak minden bizonytalan kronológiájú eseményének tárgyalásánál megtalálja a helyes rekonstrukciót. A kifogások jó része tehát nem annyira a Szerzőt, mint eddigi historiográfiánkat érinti.

Hermann Róbert

CSONKARÉTI KÁROLY—BENCZÜR LÁSZLÓ

HADITENGERÉSZEK ÉS FOLYAMŐRÖK A DUNÁN

A császári (és) királyi haditengerészet Dunaflottillájától
a Magyar Királyi Honvéd Folyamerőkgig
1870—1945

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 1992. 291 o.)

Csonkaréti Károly neve nem ismeretlen a Hadtörténelmi Közlemények olvasói előtt. Avatott kutatója az elmúlt mintegy másfélszáz év monarchiabeli és magyar hadihajózástörténetének. Érzelmileg is kötődik egykori fegyverneméhez, hiszen a háború utolsó 10—12 hónapjában maga is a „Föte” tagjai közé tartozott. Ezt korábbi írásaiban sem titkolta, s a könyv 243. oldalán egyenruhás nagykamaszként néz az olvasóra az AM 11 fedélzetéről.

1980-ban jelent meg alapvető könyve, a „Hadihajók a Dunán”. Ebben részletesen ismertette a dunai hadihajózás történetét az I. világháború végéig, és vázlatosan 1945-ig. Hogy akkor a könyv vége elnagyolt lett, annak több oka is volt, s mind objektív. Azok most már nem léteznek, viszont a szemtanúk is fogynak...

Ezt a könyvet rajta kívül senki más nem tudta volna ilyen színvonalon meg-

írni. Teljesítménye minden elismerést megérdemel, s ezek után köztökdésnek tűnhet, ha a kritikus kifogásokat emel, vagy kérdéseket tesz fel. Pedig csak az a célja, hogy a gyenge pontok bemutatásával jelezze a szerzőnek: hol kell hézagokat betömnie, vagy egy-egy részletet jobban megvilágítania.

A könyv felépítésével, s ezen belül a fejezetek sorrendjével, azok felépítésével teljesen egyetértek. Célszerűbb lett volna mindazonáltal a könyv fejezeit néhány nagyobb egységbe összevonni. Valahogy így: I. Eseménytörténet. II. Függelék. S ezen belül az I. felépítése: A) A cs. és kir. Dunaflozilla. 1. 1870—1914. 2. 1914—1918. 3. 1918—1919. B) A m. kir. Honvéd Folyamerők. 1. 1919 vége — 1938. 2. 1939—1945. Egy határozottabb szerkesztő, vagy lektor sokat segíthetett volna ebben.

Az első világháború végéig terjedő fejezetekről csak dicsérően lehet szólni.

1980-hoz képest még kibővítette, s jelentőségének megfelelően értékel(het)te a Dunaflozilla ukrainai expedícióját is.

1918 őszétől az események sorozata már hiányosabb, de néhány fontos és ismeretlen részlet azért előkerült. Így pl. Hartmann Gasztort shhdgy. merész — és részben sikeres — vállalkozása 1918 novemberében a déli Dunaszakaszon rekedt hajók és uszályok megmentésére.

A korábbinál érthetően tárgyilagosabb és jobb a Tanácsköztársaság idején történtek leírása is. Ez azért is örvendetes, mert ezt az időszakot eddig — 1945 előtt éppúgy, mint után — tendenciózusan értékelték. Sajnos a résztvevők már nem élnek, és a mindenkori „elvárásoknak megfelelő” visszaemlékezések pontosítása nagyon nehéz. Egyébként szerintem a tengerészek is azt szerették volna zömükben csinálni, amit a felvidéki visszavonulástól a repülők: eljutni Szegedre. Számukra Horthy még nagyobb vonzerő lehetett. De míg a levegőben ez viszonylag simán ment, a hadihajók előtt ott állott az angol haditengerészet által ellenőrzött Dunaszakasz. Áttörhetetlenül.

Egyébként a dél felé vonuló „fellázadt” úszóegységek elleni légitámadást „jelentőségének” megfelelően egyetlen mondattal elintézi. A saját aknájára futott BÁCSKA-ról éppenséggel meg lehetett volna valahol jegyezni, hogy az 1960-as évek második felében kiemelték.

A folyamórség korai időszakáról, érthetően, kevés dokumentum maradt. Egy rejtett fegyvernemnél ez természetes. A 159. oldalon a szerző felsorolja a folyamerők (folyamórség stb.) legfőbb parancsnokait. Csakhogy, ha összevetjük Szakály Sándornak a Hadtörténelmi Közlemények 1984-es évfolyamában megjelent „Adattárával”, kiderül, hogy Csonkaréti nem említi közöttük sachsenfelsi Dietrich Richárdot és wartschildi Hartmann Gasztort, viszont szerepel nála galántai Hild Ferenc. Nem lehetett volna erről a két kutatónak előzetesen konzultálni? Egyébként ebben a részben a szerző érzékletesen írja le az antant-ellenőrzés megalázó, fárasztó és csak gyűlöletet szülő időszakát.

A „Folyamórség” kor utolsó eseménye a felvidéki bevonulás volt. A KECSKE-MÉT esetét *egyes szám első személyben* még a hatvanas évek közepén mondta el nekem Dezsényi Miklós, aki még ak-

kor is fájlalta, hogy elmaradt a hivatalos elismerés. Itt érdemes lett volna kicsit tovább idézni Dezsényi könyvét, hogy a **PRESIDENT MASARYK** akkori parancsnoka „minden felső parancs nélkül határozta el” az átkelés megzavarását. Legalábbis ezt mondta Dezsényinek egy fogadáson. (Örvények a Dunán, 28. o.)

A továbbiakban — végre! — részletesebben olvashatunk a délvidéki harcokról, s a mai TV-nézőknek nem szükséges megmagyarázni, hogy milyen tragédiák rejlenek azon mondat-darabka mögött hogy „a csetnikiek megmozdultak”.

Nincs szó a könyvben róla, de ekkoriban történt, hogy a brit titkosszolgálat beszervezte a zsidótörvények miatt leszerelt Kruchina Viktor folyamórkapitányt, akinek sikerült a német megszállás alatt rábeszélnie Dezsényit az együttműködésre. Dezsényi beszélt erről is, részletesebben, mint könyvében írt róla. Állította, hogy nem tudta, Kruchina kinek dolgozik. Az Intelligence Service nem hagyta el Kruchinát 1945 után sem, krimibe illő módon szöktették ki az országból az NKVD orra elől, magára hagyva a tájékozatlan — és naiv — Dezsényit, akit aztán koncepciók perben el is ítélték.

Sajnos kimaradt a könyvből az is, hogy a Duna elaknázásának brit tervét Popper Ottó cseh származású volt cs. és kir. hajómérnök dolgozta ki, aki 1940-ig a Nemzetközi Dunabizottság munkatársa volt. (Petneházy Zalán: A magyar hajózás és a dunai aknaharc a második világháborúban. Hadtörténelmi Közlemények 1988 1; 129. o.)

Az 1944-es harcok leírását a lehetőség szerint Csonkaréti már 1982-es tanulmányában részletesen tárgyalta. Azóta több érdekes apró részlettel kiegészítette. Hiányosom viszont a 256. oldalról a „futni hagyott” brit pilóta történetének csattanóját, melyet így fejezett be Petneházy: „Huszonöt év után angol autó állt meg a házam előtt. Kopaszodó úr szállt ki belőle. Ő volt az, a régi leölt pilóta, George Harvester.” (Hadtörténelmi Közlemények, 1982 2; 194. o.)

Befejezésül a könyv a hajók sorsáról szól. Nem érdektelen tudni, hogy az amerikaiak által zsákmányul ejtett úszóegységeket *visszavásárolhattuk* volna 1947-ben. Normális körülmények esetén az AM és PAM naszádok bizto-

san hazakerültek volna... De ez már egy más történet lenne. ...

Nem tudom, miért hagyta ki a szerző az eseménytörténeti rész végéről 1982-es tanulmányának zárógondolatait: „... befejezésül megállapíthatjuk, hogy a folyami erők őrnaszád ezredének harctevékenysége semmivel sem maradt el az első világháborúban küzdött cs. és kir. Dunaflottillától. Sőt... leszögezhetjük, hogy teljesítményük — embereké és úszóegységeké egyaránt — felülmúlta amazokét.” (Hadtörténelmi Közlemények, 1982 2; 203. o.).

A függelékben a szerző ismerteti a folyamórság egyenruháját, szervezetét, az úszóegységeken történő szolgálatteljesítését. Lehető legteljesebben közli az egyes őrnaszádok személyzetét, s a végén megemlékezik a Haditengerész Hősi Emlékműről.

Nagyon hiányolok a könyvből egy táblázatos kimutatást az úszóegységekről, olyasformán, mint a Weyers Flottentaschenbuch kötetében szokás. Az adatok ugyan zömében megtalálhatók a szöveges részben, de nagyon nehéz összekeresni azokat.

Méltatlan a könyv színvonalához a „Felhasznált irodalom” című összeállítás, mégpedig azért, mert ömlesztve és hiányosan közli a felhasznált anyagot. A nyomtatásból megjelent művek közül kapásból fel lehet sorolni vagy ötöt, melyek hiányoznak az 1980-as könyvéhez képest. Az újabbak közül feltétlenül fel kellett volna használnia Petneháznak általam már hivatkozott tanulmányát. A „Forrásjegyzéket” (és *nem* irodalomjegyzéket) a következő módon kellett volna közölnie:

1. Feldolgozások. (A kéziratokat örökhelyük megadásával).

2. Visszaemlékezések, (írásbeliek, hasonló módon.)

3. Közgyűjteményekben őrzött dokumentumok, kellő részletezéssel.

4. Másutt (pl. magánszemélyek birtokában) lévő dokumentumok.

5. Személyes (szóbeli és levélbeli) közlések.

Egyébként egy ilyen jelentős műtől elvárná az olvasó a pontos jelzeteletést, bár ennek hiányáért nem biztos, hogy a szerző a felelős.

Igen növelik viszont a könyv értékét Benczúr László műszaki precizitással készített rajzai az úszóegységekről és a lövegekről. Ezek jobbakként, mint a Jane's Fighting Ships hasonló rajzai! A sok eredeti, közöletlen, dokumentum-jelentőségű fotó szintén emeli a könyv értékét.

De megint (és félelmeim szerint nem utoljára) kérdezem: miért kellett egy ilyen kiváló könyv színvonalát könnyen elkerülhető hibákkal lerontani?!

1992 nyár elején a (végre) megtartott folyamórral találkozón az egykori résztvevők elbeszélgettek Csonkaréti Károllyal, melynek során „nem titkolták, hogy részletesebb írói feldolgozást — talán külön könyvet — érdemelne” a M. Kir. Honvéd Folyamórrak második világháborús története. (Magyar Honvéd 1992, 23; 37. o.). Ez igaz, de hozzáteszem: nélkülük, az ő visszaemlékezéseik nélkül az nem oldható meg. S ez vonatkozik a szerzőre is, hiszen „közfolyamórként” is lehetett olyan élménye, mely jellemző vagy érdekes. Jó lenne, ha elkészülne ez a könyv, csakhogy sok-sok időrabló részletkutatásra lesz még hozzá szüksége a szerzőnek. S ezt elkapkodni vétek lenne. ...

Nagy Domokos Imre

TARTALOM

TANULMÁNYOK

BOROSY ANDRÁS	Hadsereglettszámok a X—XIV. században — —	3
ZACHAR JÓZSEF	A franciaországi Bercsényi-huszárezred története, 1721—1791 — — — — — — — — — —	33

KÖZLEMÉNYEK

ZAKAR PÉTER	A hadügyminiszter Görgei — — — — — — —	74
P. MIKLÓS TAMÁS	Adalékok a századelejei magyar katonai előképzés történetéhez, 1900—1918 — — — — — — —	98

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

HERMANN RÓBERT	Korlánybiztosi iratok Buda visszafoglalásának történetéhez — — — — — — — — — —	112
CSONKARÉTI KÁROLY	Az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészetének hadműveletei az első világháborúban. Összesítések, táblázatok — — — — — — —	144

SZEMLE

ZARNÓCZKI ATTILA	Mátyás király katonái (<i>Veszprémy László</i>) — —	171
KISS JÓZSEF	A Pesti Invalidus Ház jászkunsági földesurasága, 1731—1745 (<i>Zachar József</i>) — — — — — — —	172
FÜZES MIKLÓS	Batthyány Kázmér (<i>Hermann Róbert</i>) — — —	174
CSONKARÉTI KÁROLY— BENCZÜR LÁSZLÓ	Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A császári (és) királyi haditengerészet Dunaflottillájától a Magyar Királyi Folyamerőkhöz, 1870—1945. (<i>Nagy Domokos Imre</i>) — — — — — — —	176

CONTENTS

STUDIES

ANDRÁS BOROSY	The strength of the armies in the 10—14th centuries — — — — —	3
JÓZSEF ZACHAR	The history of the 1st (Bercsényi) Hussars of France, 1721—1791 — — — — —	33

PUBLICATIONS

PÉTER ZAKAR	Görgei as Minister of War — — — — —	74
TAMÁS P. MIKLÓS	Glosses on the history of the preliminary military training in Hungary at the beginning of our century, 1900—1918 — — — — —	98

HISTORICAL SOURCES

RÓBERT HERMANN	Papers of government commissioners in connection with the recapture of Buda in 1849 — —	112
KÁROLY CSONKARÉTI	The operations of the Austro-Hungarian Navy in the Great War. Recapitulations, break-downs	144

REVIEW

ATTILA ZARNÓCZKI	The soldiers of King Matthias Corvinus (<i>László Veszprémy</i>) — — — — —	171
JÓZSEF KISS	The seigniorate of the House of Invalids of Pest in Jazygia and Cumania (District Jászkunság), 1731—1745 (<i>József Zachar</i>) — — — — —	172
MIKLÓS FÜZES	Kázmér Batthyány (<i>Róbert Hermann</i>) — — —	174
KÁROLY CSONKARÉTI— LÁSZLÓ BENCZÜR	Mariners and sailors of the River Forces on the Danube. From the Danube Flotilla of the Imperial (and) Royal Navy to the Royal Hungarian River Forces, 1870—1945 (<i>Imre Nagy Domokos</i>)	176

TABLE DES MATIÈRES

ÉTUDES

ANDRÁS BOROSY JÓZSEF ZACHAR	Les effectifs des armées aux X ^e —XV ^e siècles —	3
	L'histoire du régiment de hussards Bercsényi de France, 1721—1791 — — — — —	33

COMMUNICATIONS

PÉTER ZAKAR TAMÁS P. MIKLÓS	Görgei, le ministre de la guerre — — — —	74
	Suppléments à l'histoire de l'instruction pré-militaire hongroise du début du siècle, 1900—1918 —	98

PUBLICATIONS DE SOURCES

RÓBERT HERMANN KÁROLY CSONKARÉTI	Documents de commissaires de gouvernement sur l'histoire de la reprise de Buda — — —	112
	Les opérations militaires de la marine de guerre de la Monarchie Austro-Hongroise pendant la première guerre mondiale. Statistiques, tableaux	144

REVUE

ATTILA ZARNÓCZKI JÓZSEF KISS	Les soldats du roi Mathias (<i>László Veszprémy</i>)	171
	La seigneurie de Jászkunság de la Maison d'Invalide de Pest. 1731—1745 (<i>József Zachar</i>) — —	172
MIKLÓS FÜZES KÁROLY CSONKARÉTI— LÁSZLÓ BENCZÜR	Casimir Batthyány (<i>Róbert Hermann</i>) — — —	174
	Marins et gardes fluviaux sur le Danube. De la flotille de Danube de la marine impériale (et royale aux Forces Fluviales Royales Hongroises, 1870—1945 (<i>Imre Domokos Nagy</i>)) — — — —	176

INHALT

STUDIEN

ANDRÁS BOROSY	Kriegsstärke im 10.—14. Jahrhundert — — —	3
JÓZSEF ZACHAR	Zur Geschichte des Bercsényi-Husarenregiments in Frankreich, 1721—1791 — — — — —	33

MITTEILUNGEN

PÉTER ZAKAR	Görgei, der Kriegsminister — — — — —	74
TAMÁS P. MIKLÓS	Angaben zur ungarischen militärischen Vorschulung am Anfang des 20. Jahrhundert 1900—1918	98

QUELLENPUBLIKATIONEN

RÓBERT HERMANN	Dokumente des Regierungs-Kommissärs über die Rückeroberung von Buda — — — — —	112
KÁROLY CSONKARÉTI	Die Operationen der Kriegsmarine der Österreichisch-Ungarischen Monarchie im Ersten Weltkrieg. Gesamtausweis, Tabellen — — — —	144

RUNDSCHAU

ATTILA ZARNÓCZKI	Die Soldaten des Königs Matthias (<i>László Vespérényi</i>) — — — — —	171
JÓZSEF KISS	Der Grundbesitz des Pester Invalidenhauses im Territorium der Jazygen und Kumanen, 1731—1745 (<i>József Zachar</i>) — — — — —	172
MIKLÓS FÜZES	Kázmér Batthyány (<i>Róbert Hermann</i>) — — —	174
KÁROLY CSONKARÉTI— LÁSZLÓ BENCZÜR	Kriegsmarine und Flußwache an der Donau. Von der Donau-Flottille des K.(u.)K. Kriegsmarine bis zur Königlich Ungarischen Flußwache, 1870—1945 (<i>Imre Nagy Domokos</i>) — — — — —	176

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

АНДРАШ БОРОШИ	Численные составы армий в X—XIV веках — —	3
ЙОЖЕФ ЗАХАР	История гусарского полка „Берчены“ во Франции, 1721—1791 гг. — — — — —	33

СООБЩЕНИЯ

ПЕТЕР ЗАКАР	Министр военных дел Гёрген — — — — —	74
ТАМАШ П. МИКЛОШ	Материалы к истории военной подготовки венгров в начале века, 1900—1918 гг. — — — — —	98

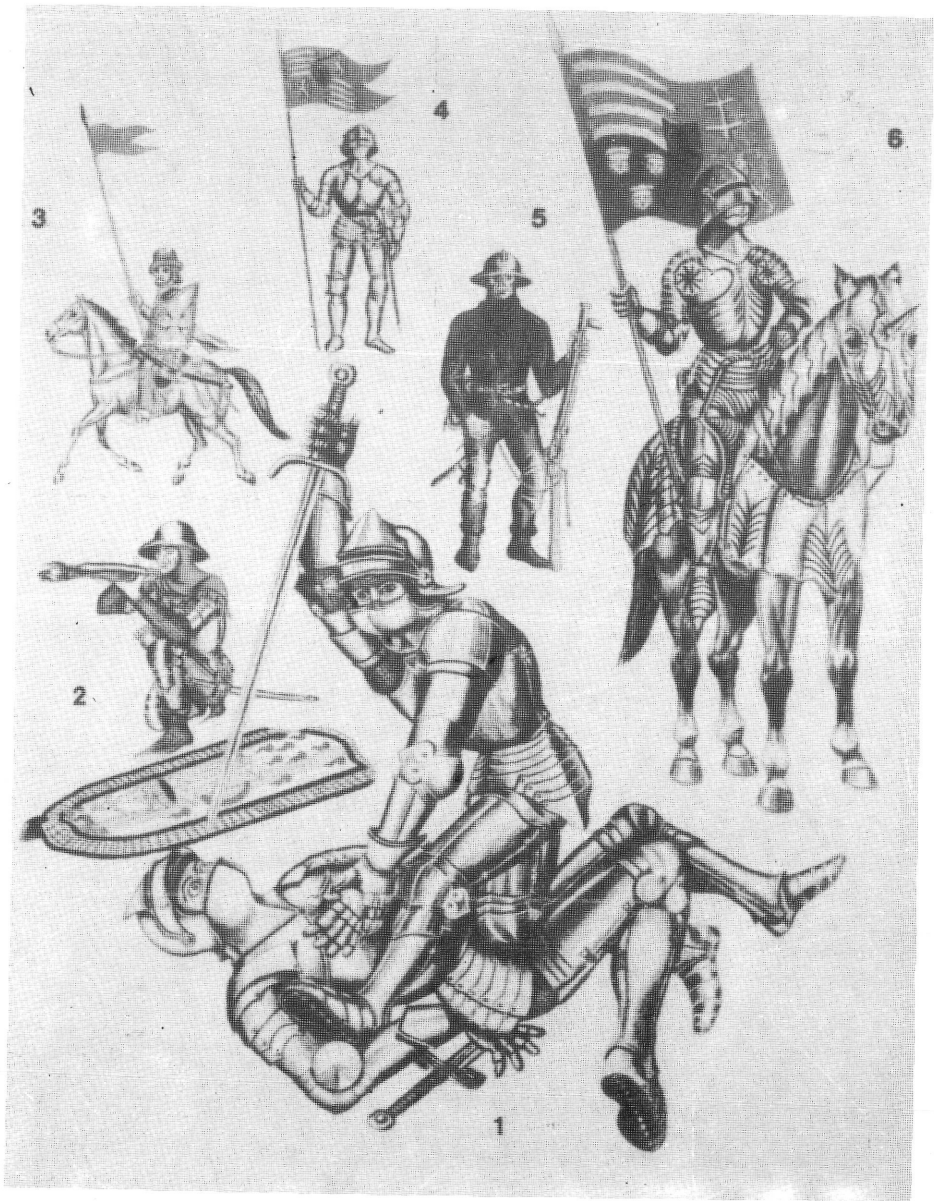
ИСТОЧНИКИ

РОБЕРТ ХЕРМАНН	Документы уполномоченного правительства по истории освобождения Буды — — — — —	112
КАРОЙ ЧОНКАРЕТИ	Операции военно-морского флота Австро-Венгерской Монархии в первой мировой войне. Сводки, таблицы. — — — — —	144

ОБЗОР

АТТИЛА ЗАРНОЦКИ	Солдаты короля Матьяша (<i>Ласло Веспреми</i>) —	171
ЙОЖЕФ КИШШ	Вотчина в Яскуншаге Пештского Дома Инвалидов, 1731—1745. (<i>Йожеф Захар</i>) — — — —	172
МИКЛОШ ФЮЗЕШ	Казмер Баттьяни (<i>Роберт Германн</i>) — — — —	174
КАРОЙ ЧОНКАРЕТИ— ЛАСЛО БЕНЦУР	Военные моряки и речные пограничники на Дунае. От Дунайской Флотилии императорско-королевского военно-морского флота до Венгерских Королевских Речных Сил, 1870—1945. (<i>Имре Надь Домокош</i>) — — — — —	176

Egy színes (!) tábla Zarnóczki Attila Mátyás király katonái c. könyvéből

Szerzőink figyelmét felhívjuk az alábbiakra:

1. A szerkesztőség csak olyan kéziratokat fogad el, amelyek megfelelnek az „első közlés” kívánalmainak.
2. A kéziratot három példányban kérjük a szerkesztőséghez eljuttatni, mellékelve – új szerző esetében – külön lapon a szerző nevét, lakcímét, esetleg telefonszámát, munkahelyét, beosztását és tudományos fokozatát.
3. Végleges szövegű kéziratokat kérünk, mert a korrektúrában változtatásokra (kiegészítésekre) már nincsen lehetőség.
4. A szerkesztőség optimális terjedelműnek az 1,5–2,5 íves kéziratot tekinti – a jegyzetapparátussal együtt. 3 ívet meghaladó tanulmányt technikai okok miatt nehezen tudunk közölni. (Egy ív: 32 géppel írt oldal, oldalanként 25 sorral, soronként 50 leütéssel.)
5. A kéziratok jobb kezelhetősége érdekében kérjük, hogy a másolatokat is az első példánnyal azonos – nem másoló – papírra gépeljék, normál, nem gyöngybetűs írógéppel. Az esetleges javításokat a második és harmadik példányra is kérjük rávezetni.
6. A kiemeléseket a szerző egyszer húzza alá, a kézirat lapjait folyamatosan és arab számokkal számozza, a jegyzeteket a kézirat végére helyezze, külön lapszámozással.
7. Az idegen nyelvű forrásokból az idézeteket általában magyarra fordítva kérjük, s csak olyan kivételes esetekben az eredeti nyelven is, amikor értelmezésük problematikus lehet.
8. A jegyzetapparátusban a jegyzetszámozás folyamatosan és arab számokkal történjék. A hivatkozott mű szerzőjének nevét egyszerű aláhúzással emelje ki a kézirat szerzője és pontosan tüntesse fel a levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat.
9. Folyóiratunk az évszázadokat római számokkal jelöli. (Az idézetek, tanulmány- és könyvcímek kivételével.)
10. Recenziók esetében a cím mellett szükségesek a pontos bibliográfiai adatok és idegen nyelvű kiadványok esetén a cím magyar fordítása is. A recenziók terjedelme az öt kéziratoldalt lehetőleg ne haladja meg.
11. Nyomdatechnikai és terjedelmi okokból csak minimális illusztrációs anyagot fogadunk el. A szerző a számozott és címmel ellátott ábrákat, táblázatokat csatolja a kézirathoz, feltüntetve minden ábra és táblázat hátulján a nevét és a kézirat címét, a kéziratban pedig a táblázatok és az ábrák helyét.